

UN TOPOR DE TIP PĂDURENI DE LA BRĂȚILA – LACUL BELCI, JUD. BACĂU

CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN*, CRISTINEL PLANTOS**

Dedicat lui Viorel Căpitanu, neobosit cercetător al meleagurilor băcăuane

Rezumat: Autorii prezintă în acest articol un topor de tip Pădureni descoperit întâmplător pe malul Lacului Belci, în localitatea Brățila, jud. Bacău. Sunt discutate cu această ocazie și alte descoperiri de topoare de acest tip din zona Onești, precum și legătura evidentă a acestora, în opinia specialiștilor epocii bronzului, cu mediile Wietenberg.

Cuvinte-cheie: topor, tipul Pădureni, Monteoru, Wietenberg, epoca bronzului, metalurgie.

La sfârșitul anilor '90 a fost descoperit întâmplător de către un localnic, în proximitatea lacului de acumulare *Belci*, de pe râul Tazlău, din localitatea Brățila (jud. Bacău), un topor cu gaură de prindere a cozii transversală¹, piesă ce a ajuns ulterior în posesia doamnei Alexandrina Cocolea, fotograf în cadrul Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău². Brățila se află la circa 4 km nord de Onești, iar *Lacul Belci* este poziționat între aceste două localități (fig. 1).

Toporul în discuție (fig. 2) are o siluetă masivă, lama curbată spre tubul de fixare a cozii, tăișul fiind ușor arcuit³. Secțiunea hexagonală a lamei ne arată că toporul a fost turnat într-un tipar bivalv închis. Gaura de prindere a cozii este cilindrică și este continuată cu un tub cu diametrul de 3,3 cm, cu ceafa ușor prelungită, ca un pinten. Lungimea maximă a toporului este de 15,8 cm, lățimea tăișului de 5,4 cm, iar grosimea maximă de 0,8 cm. Piesa este acoperită de patină verde și se află într-o stare bună de conservare.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; email: cristarh_1978@yahoo.com.

** RMGC, Departament Patrimoniu, Roșia Montană; email: cristi.plantos@gmail.com.

¹ Piesa nu beneficiază de o analiză metalografică, așa că nu putem afirma dacă este din cupru sau din bronz.

² Mulțumim și pe această cale doamnei Cocolea, ce ne-a oferit spre valorificare științifică artefactul în discuție.

³ Desenul piesei a fost realizat de către Ștefan Lipot (Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia), căruia îi mulțumim și pe această cale.

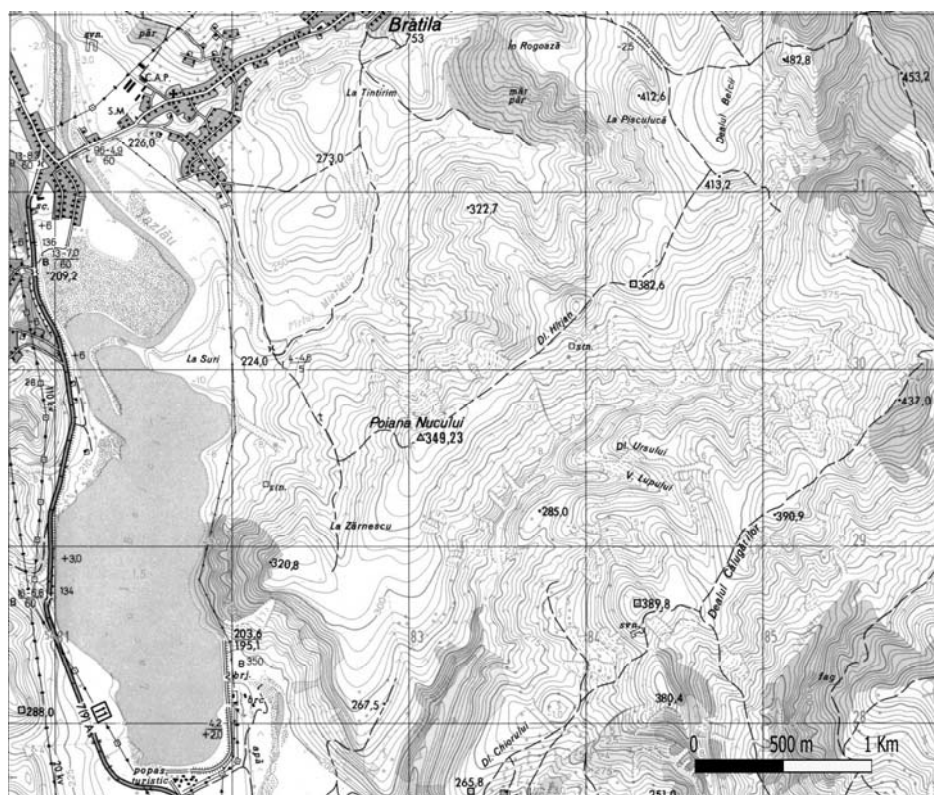

Fig. 1. Brătia – Lacul Belci, jud. Bacău.

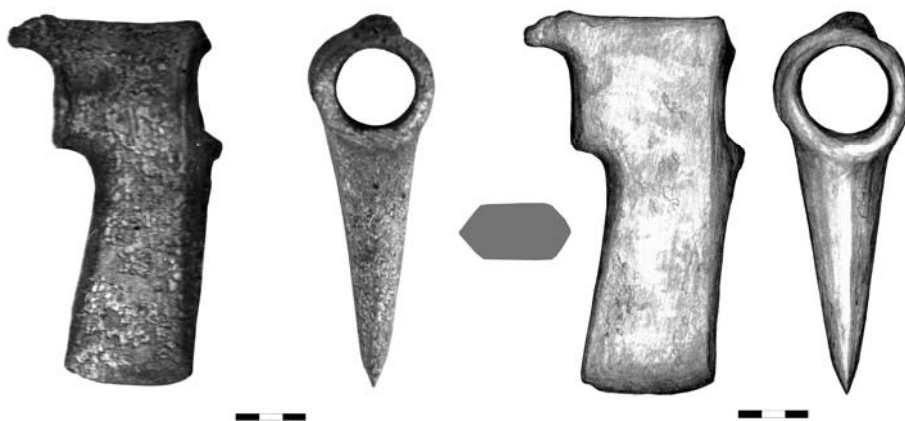

Fig. 2. Toporul de la Brătia – Lacul Belci, jud. Bacău.

Cea mai apropiată analogie pentru piesa în cauză ni se pare a fi unul dintre topoarele aparținând depozitului de la Parava (jud. Bacău), încadrat de A. Vulpe în

tipul Pădureni⁴. Deosebirea dintre cele două topoare constă în faptul că, în cazul exemplarului prezentat, prelungirea cefei este mai mare, iar tăișul nu este deloc lățit. Această prelungire a cefei plasează toporul de la Brătıla între seria Parava și exemplarele de la Borlești și Bicfalău, cu silueta mai zveltă⁵.

Tipul Pădureni a fost definit de A. Vulpe cu câteva decenii în urmă și a fost pus în legătură cu comunitățile Wietenberg⁶. De altfel, în zona Bacău – Neamț au fost descoperite de-a lungul vremii mai multe topoare cu gaura de prindere a cozii transversală, aparținând mai ales tipurilor Pădureni și Monteoru. Sunt binecunoscute depozitele de la Parava⁷ și Borlești⁸, precum și piesele izolate găsite la Răcăciuni⁹, Găiceana¹⁰, Târgu-Ocna¹¹, Banca – Dealu Morii¹², Buhuși¹³, Bicăz¹⁴ sau Mileștii de Sus¹⁵.

În general, topoarele de tip Pădureni au fost legate de comunitățile Wietenberg, iar cele de tip Monteoru de comunitățile monteorene. Există însă și piese de tip Monteoru în medii Wietenberg, precum și piese de tip Pădureni în mediile monteorene, piese care au ajuns în această situație pe calea schimburilor dintre cele două comunități¹⁶ sau în urma imitării unor tipuri. Interesantă este prezența celor două tipuri de topoare în același depozit, cum este cazul descoperirilor de la Pădureni și Parava.

Localitatea Brătıla se află la câțiva kilometri spre nord de Onești, așa cum am precizat mai sus, o zonă prielnică locuirii în preistorie și nu numai. Mai multe așezări monteorene au fost depistate de-a lungul vremii în zona Onești (fig. 3–6), în urma unor cercetări de teren, sondaje sau cercetări sistematice. Dintre acestea, menționăm stațiunile de la Gura Văii¹⁷, Onești – *La Mal*¹⁸, Onești – *Varnița*¹⁹, Onești – *cartier Slobozia*²⁰, Borzești²¹, Răcăuți – *Rupturi*²² sau Bogdănești –

⁴ Vulpe 1970, p. 45, pl. 10/142. O discuție despre împărțirea topoarelor de tip Pădureni în trei grupe (aspect greoi, intermediar și zvelt), după raportul dintre lățimea minimă a lamei și lungimea ei, la Palincaș 1999–2000, p. 264 și nota 15.

⁵ Vulpe, Tudor 1970, p. 425, fig. 1.

⁶ Vulpe 1970, p. 48; Vulpe, Tudor 1970, p. 422–423.

⁷ Vulpe 1964, p. 127–129, fig. 1–3; Vulpe 1970, p. 45 urm, pl. 10/142–143, 12/180–182.

⁸ Zamoșteanu 1964, p. 453–460, fig. 2; Cucos 1978, p. 579–581, fig. 1/1–2.

⁹ Vulpe 1970, p. 45, pl. 9/134.

¹⁰ Florescu, Căpitanu 1964, p. 445–451, fig. 1–2; Vulpe 1970, p. 47, pl. 12/195.

¹¹ Vulpe 1964, p. 131, fig. 3/3; Vulpe 1970, p. 47, pl. 13/199.

¹² Căpitanu 1976, p. 31–36, fig. 1/2.

¹³ Cucos 1978, p. 581, fig. 1/3.

¹⁴ Munteanu 2005, p. 205–207, fig. 3, 4.

¹⁵ Monah, Zaharia 1979, p. 159–164, fig. 2, 3.

¹⁶ Vulpe 1970, p. 48, pl. 46/B.

¹⁷ Nițu, Buzdugan, Eminovici 1971, p. 31–32.

¹⁸ Buzdugan 1968, p. 103, nr. 2.

¹⁹ Buzdugan 1968, p. 106, nr. 7.

²⁰ Buzdugan 1968, p. 103, nr. 3.

²¹ Buzdugan 1968, p. 106–107, nr. 9.

²² Buzdugan 1968, p. 106, nr. 8.

*Todoscanu*²³. La Gura Văii a fost descoperit și un mormânt de înmormântare aparținând culturii Monteoru, care avea ca inventar patru vase și un topor de piatră perforat²⁴. Așezările menționate mai sus au fost atribuite fazelor Ic3-Ic2, iar mormântul fazei Ia a culturii Monteoru.

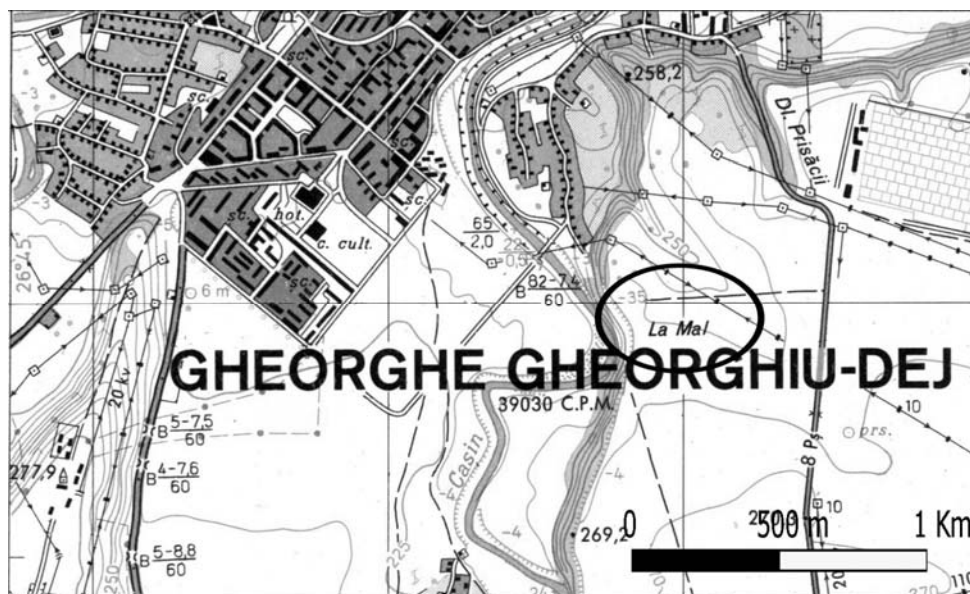

Fig. 3. Așezarea monteoreană de la Onești – *La Mal*.

Toporul publicat de noi în această contribuție poate aparține uneia dintre comunitățile monteorene din zonă. Piesa poate fi un produs local sau unul venit de peste munți, în urma unor schimburi cu comunitățile Wietenberg. Lipsa informațiilor despre contextul descoperirii ne împiedică să facem mai multe precizări în legătură cu caracterul acesteia. Unii specialiști afirmă că astfel de piese de prestigiu din epoca bronzului, precum topoarele sau rapierele din bronz, nu puteau fi pierdute, astfel că și piesele singulare, descoperite izolat, pot fi interpretate ca depuneri.

O lucrare recentă adună piesele, ce pot fi interpretate ca arme, din eneolitic și bronzul timpuriu, din nordul Peninsulei Balcanice (în special topoare și pumnale). Dintre cele 784 de piese provenite din 352 de puncte de descoperiri, topoarele cu gaură de prindere a cozii (*Schaftlochäxte*) reprezintă un număr de 150 de piese²⁵ (19,13 %). Există și câteva depozite, dar cea mai mare parte a pieselor reprezintă descoperiri izolate.

²³ Florescu, Buzdugan 1972, p. 103–205.

²⁴ Buzdugan, Eminovici 1973, p. 113–117.

²⁵ Băjenaru 2013, p. 258, harta 4.

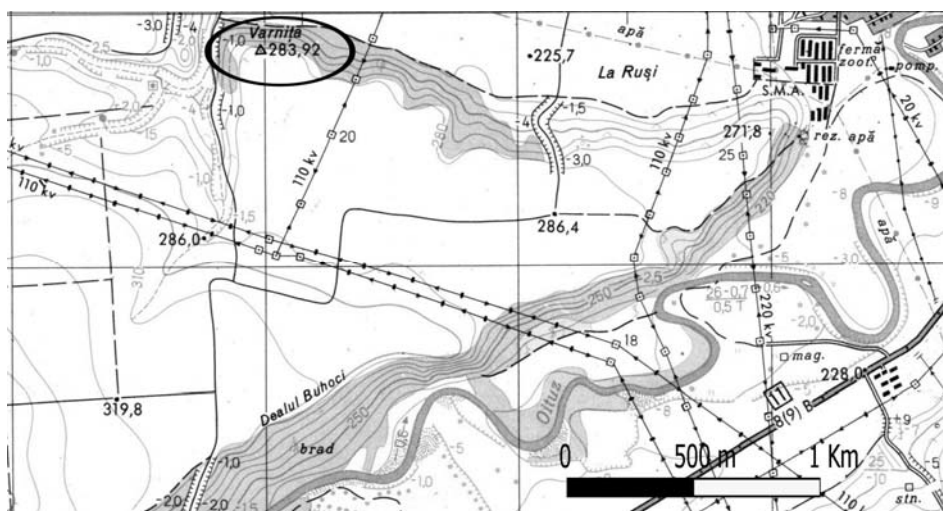

Fig. 4. Așezarea monteoreană de la Onești – Varnița.

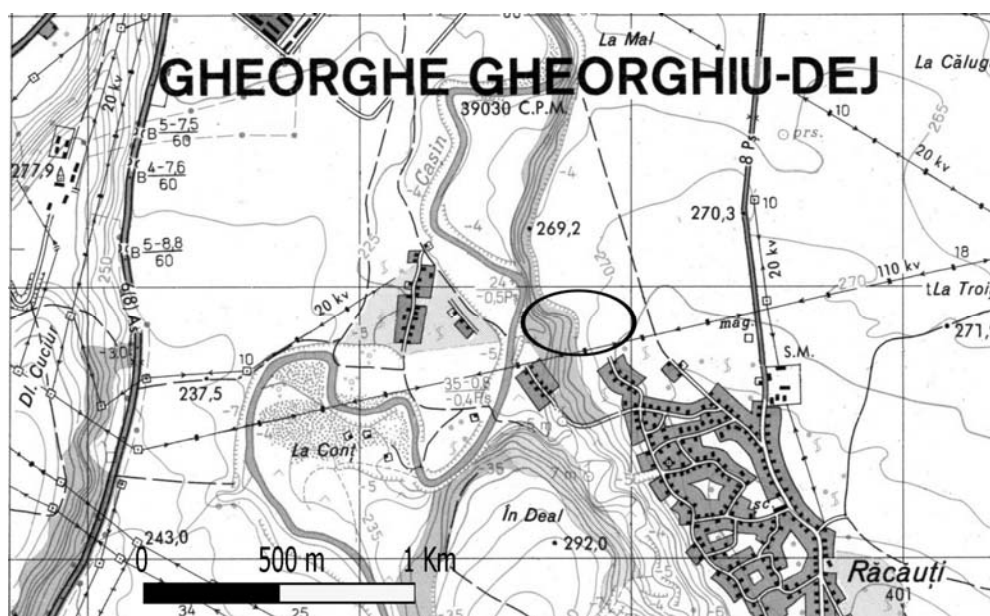

Fig. 5. Așezarea monteoreană de la Răcăuți – Rupturi.

Una dintre întrebările puse în acest volum este dacă a existat conflict în epoca bronzului, sub ce forme și cum poate fi el depistat arheologic²⁶. Un posibil răspuns la aceste întrebări legitime este spectaculoasa descoperire din Valea Tollensee (nord-estul

²⁶ Băjenaru 2013, p. 13–14.

Germaniei), unde săpăturile arheologice au scos la iveală un adevărat „câmp de luptă” din epoca bronzului, cu oase umane ce arătau traume provocate de lupta corp la corp, oase de cai, arme (vârfuri de săgeți și ghioage din lemn)²⁷.

Revenind la așezările monteorene, un repertoriu mai vechi ne arată că 65 dintr-un total de 132 de așezări monteorene (aproape jumătate) se află în județul Bacău²⁸. Deși reflectă în mod clar un stadiu al cercetării, preferința monteorenilor pentru această zonă este clară (probabil datorită climei mai blânde sau a calității solurilor).

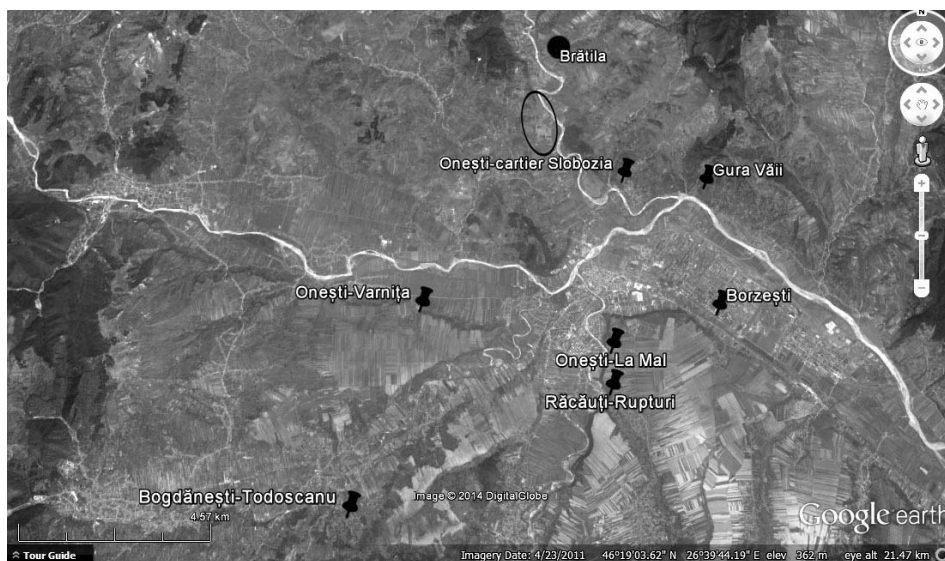

Fig. 6. Așezările monteorene din zona Onești și locul de descoperire a toporului de la Brătia – *Lacul Belci* (elipsa neagră).

În concluzie, toporul prezentat poate fi pus în legătură cu una dintre comunitățile monteorene din zona Onești (fig. 6), fie ca „import” din aria Wietenberg, fie ca imitație locală a tipului Pădureni. Având în vedere, însă, că dovezile practicării metalurgiei în aria Monteoru sunt puține, iar cele mai multe topoare de tip Pădureni se află în aria Wietenberg, pare mai plauzibilă apariția toporului nostru în aria monteoreană ca rezultat al relațiilor de schimb dintre elitele masculine ale epocii bronzului mijlociu, aflate de-o parte și de alta a Carpaților²⁹. De altfel, legăturile dintre comunitățile Wietenberg și Monteoru au fost discutate și cu alte ocazii³⁰; amintim, în acest context, că zona Onești – Gura Văii de află la

²⁷ Jantzen *et alii* 2011, p. 417–433, fig. 3–5, 7–8.

²⁸ Oancea 1976, p. 226–230, fig. 20; vezi, de asemenea, și Zaharia 1995, p. 188–196, cu harta de la pagina 188; Costache, Matei 2012, p. 337–362, fig. 1a.

²⁹ O discuție pe această temă, cu toate implicațiile, la Popescu 2006, p. 447–450.

³⁰ Florescu 1971, p. 37–73; Boroffka 1994, p. 286 și urm.; Motzoi-Chicideanu 1995, p. 223, 235, 238; Rustoiu 1995, p. 75; Popescu 2008, p. 194–201; Munteanu 2010, p. 172–174.

câțiva zeci de kilometri atât de Pasul Ghimeș (dinspre zona Harghitei), cât și de Pasul Oituz (dinspre zona Brașovului), căi de comunicație folosite probabil din cele mai vechi timpuri³¹.

AN AXE OF PĂDURENI TYPE FROM BRĂTÎLA – LACUL BELCI, BACĂU COUNTY

ABSTRACT

The authors present in this article an axe of Pădureni type discovered by chance on the shore of Belci Lake, in Brătîla, Bacău county. Other implements of this type from the Onești area are discussed on this occasion, the link between this type of axes and Wietenberg culture being obvious in the opinion of Bronze Age scholars.

Keywords: axe, Pădureni type, Monteoru, Wietenberg, Bronze Age, metallurgy.

BIBLIOGRAFIE

- Băjenaru 2013 Băjenaru, R., *Identități culturale, structuri de putere și conflict militar în nordul Peninsulei Balcanice în milenii IV–III a. Chr.*, București.
- Boroffka 1994 Boroffka, N.G.O., *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn.
- Buzdugan 1968 Buzdugan, C., *Descoperiri arheologice în depresiunea Onești*, Carpica 1, p. 101–110.
- Buzdugan, Eminovici 1973 Buzdugan, C., Eminovici, C., *Un mormânt din epoca bronzului descoperit în depresiunea Onești*, Carpica 6, p. 113–117.
- Căpățînă 2012 Căpățînă, C., *Depresiunea Târgu Secuiesc. Studiu de geografie umană*, București.
- Căpitanu 1976 Căpitanu, V., *Noi descoperiri de topoare de aramă și bronz din județul Bacău*, Carpica 6, p. 31–36.
- Costache, Matei 2012 Costache, D., Matei, S., *Cultura Monteoru – considerații generale*, în Sârbu, V., Matei, S. (eds.), *Un monument din Carpații Orientali cu reprezentări din Preistorie și Evul Mediu. Nucu – „Fundu Peșterii”, județul Buzău*, Brăila – Buzău, p. 337–362.
- Cucoș 1978 Cucuș, Șt., *Noi descoperiri de topoare de aramă și bronz*, SCIVA 29, 4, p. 579–582.
- Florescu 1971 Florescu, M., *Elemente Wietenberg descoperite în complexele de locuire aparținând fazelor timpurii ale culturii Monteoru din Moldova*, Danubius 5, p. 37–73.
- Florescu, Buzdugan 1972 Florescu, M., Buzdugan, C., *Așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești (jud. Bacău)*, ArhMold 7, p. 103–205.
- Florescu, Căpitanu 1964 Florescu, M., Căpitanu, V., *Topoare de aramă și de bronz descoperite la Găiceana (raionul Adjud, reg. Bacău)*, ArhMold 2–3, p. 445–451.
- Jantzen *et alii* 2011 Jantzen, D., Brinker, U., Orschiedt, J., Heinemaier, J., Piek, J., Hauenstein, K., Krüger, J., Lidke, G., Lübke, H., Lampe, R., Lorenz, S., Schult, M., Terberger, T., *A Bronze Age battlefield? Weapons and trauma in the Tollense Valley, north-eastern Germany*, Antiquity 85, 328, p. 417–433.

³¹ Așa cum o arată studiile de geografie umană (Căpățînă 2012, p. 40–49).

- Monah, Zaharia 1979 Monah, D., Zaharia, E., *Topor de tip Monteoru descoperit la Mileștii de Sus, județul Bacău*, Carpica 11, p. 159–164.
- Nițu, Buzdugan, Eminovici 1971 Nițu, A., Buzdugan, C., Eminovici, C., *Descoperirile arheologice de la de Gura Văii (Municipiul Gh. Gheorghiu-Dej)*, Carpatica 4, p. 31–80.
- Motzoi-Chicideanu 1995 Motzoi-Chicideanu, I., *Fremdgüter im Monteoru-Kulturraum*, în Hänsel, B. (ed.), *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*, Südosteuropa-Schriften 17, PAS 11, München-Berlin, p. 219–242.
- Munteanu 2005 Munteanu, R., *Un topor din bronz de tip Monteoru descoperit la Bicăz*, ArhMold 28, p. 205–207.
- Munteanu 2010 Munteanu, R., *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, Piatra-Neamț.
- Oancea 1976 Oancea, A., *Unele observații cu privire la fazele finale ale culturii Monteoru în lumina cercetărilor de la Cârломănești, județul Buzău*, CAMNI 2, p. 191–237.
- Palincaș 1999–2000 Palincaș, N., *Un topor de bronz găsit în București și câteva observații cu privire la tipul Pădureni*, BMJTA 5–6, p. 263–269.
- Popescu 2006 Popescu, A.-D., *Beyond Typology: Metal Axes and Their Potential*, Dacia N.S. 50, p. 431–450.
- Popescu 2008 Popescu, A.-D., *Piese de tip Wietenberg de la Costișa (jud. Neamț)*, Carpica 37, p. 194–201.
- Rustoiu 1995 Rustoiu, G., *Un topor de bronz de la Câmpia Turzii*, BCȘS 1, p. 73–82.
- Vulpe 1964 Vulpe, A., *Cu privire la unele topoare de aramă și bronz din Moldova*, ArhMold 2–3, p. 127–141.
- Vulpe 1970 Vulpe, A., *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF 9, 2, München.
- Vulpe, Tudor 1970 Vulpe, A., Tudor, E., *Cu privire la topoarele de metal cu gaură de înmănușare transversală*, SCIV 21, 3, p. 417–427.
- Zaharia 1995 Zaharia, E., *Cultura Monteoru/The Monteoru culture*, în volumul *Comori ale epocii bronzului din România/Treasures of the Bronze Age in Romania*, București, p. 188–196.
- Zamoșteanu 1964 Zamoșteanu, M., *Depozitul de topoare de bronz de la Borlești (raionul Buhuși, reg. Bacău)*, ArhMold 2–3, p. 453–460.

LIST OF CAPTIONS

- Fig. 1. Brătıla – *Lacul Belci*, Bacău County.
- Fig. 2. The axe from Brătıla – *Lacul Belci*, Bacău County.
- Fig. 3. The Monteoru settlement at Onești – *La Mal*.
- Fig. 4. The Monteoru settlement at Onești – *Varnița*.
- Fig. 5. The Monteoru settlement at Răcăuți – *Rupturi*.
- Fig. 6. The Monteoru settlements at Onești area and the place of discovery for the axe from Brătıla – *Lacul Belci* (black ellipse).

ABREVIERI

- ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
Acta Terrae Fogarassiensis – Acta Terrae Fogarassiensis. Anuarul Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș
AÉ – Anné Épigraphique, Paris
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Osterreich-Ungarn, Viena
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași
AnB – Analele Banatului, Timișoara
AnD – Analele Dobrogei, Constanța
AnȘUIași – Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza”, Iași
AJN – American Journal of Numismatics, Boston
ANRW – H. Temporini, W. Haase (ed.), Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschungen, Berlin – New York, 1978–
Antiquity – Antiquity, University of York
Apulum – Acta Musei Apulensis, series Archaeologica et Anthropologica, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchWarszawa – ArchWarszawa – Archeologia. Rocznik IHKM, Varșovia
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
ArhSb – Arheologičeskij Sbornik Gosudarsvtennyj Ermitaž, St. Petersburg
Banatica – Banatica, Muzeul județean Reșița, Reșița
BAR – British Archaeological Reports, Oxford
BCȘS – Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Arheologie – Istorie – Muzeologie
BerRGK – Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Arhaologischen Institutes, Frankfurt am Main
BJ – Bonner Jahrbucher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande, Bonn
BMTAGiurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
Britannia – Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies, National Museum of Wales
CaieteARA – Caietele ARA. Revistă de Arhitectură, Restaurare și Arheologie, Asociația ARA, București
CAMNI – Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
Carnuntum Jahrbuch – Carnuntum Jahrbuch. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte des Donaupraumes, Viena
Carpica – Carpica, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CepR – C. C. Petolescu, Cronica Epigrafică a României, SCIVA, București
Chiron – Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIGD – Ligia Ruscu, *Corpus inscriptionum Graecarum Dacicarum*, Debrecen, 2003
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863–
Classica et Christiana – Classica et Christiana, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza”, Iași
CRAI – CRAI – Comptes-Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris
SCIVA, tomul 65, nr. 3–4, București, 2014, p. 395–397

- Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă N.S. (nouvelle série); *Révue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne*, București
- Danubius – Danubius. Revista Muzeului de Istorie, Galați
- Dialogues d'histoire ancienne – Dialogues d'histoire ancienne, Paris – Atena
- Drobeta – Drobeta, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta–Turnu Severin
- EDR S.N. – Ephemera Daco-Romana, Serie nouă, București
- EphemNap – Ephemera Napocensis, Cluj-Napoca
- Gallia – Gallia. Archéologie de la France antique, Paris
- Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- GSU.FF – Godišnik na Sofjskija Universitet. Filologički Fakultet, Sofia
- Historica – Historica, Iași
- Hyperboreus – Hyperboreus. Bibliotheca Classica Petropolitana, St. Petersburg
- IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
- IDRE – Constantin C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie I-II*, București, 1996–2000
- IGLR – Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
- Il Mar Nero – Il Mar Nero, *Annali di archeologia e storia*, Roma – Paris
- ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae I–III*, Berlin, 1892–1916
- ISM – *Inscripțiile din Scythia Minor*, București
- Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
- Klio – Klio. Beiträge zur alten Geschichte, Leipzig
- Latomus – Latomus. Revue d'études latines, Bruxelles
- Jahrb.DAI – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- JHR – Journal of Hellenic Studies, University of Leeds
- JÖAI – Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts, Viena
- JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- Marisia – Marisia, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
- MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
- MEFRA – Mélanges de l'École Française de Rome, Paris – Roma
- Mitt.DAI – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin
- PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
- Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
- PIR – *Prosopographia Imperii Romani*, Berlin, 1898–
- PME – H. Devijver, *Prosopographia militarium equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, I–V, Leuven, 1976–1993
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- Potaissa – Potaissa. Revista Muzeului de Istorie Turda
- Proc.Brit.Acad. – Proceedings of the British Academy, Oxford
- PZ – Prähistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
- RA – Revue Archéologique, Paris
- REG – Revue des Études Grecques, Paris
- Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
- RFIC – Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica, Torino
- RGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- RMD – M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, Londra, 1978, 1985
- RPAN – Revista de Preistorie și Antichități Naționale, București/Cluj
- RRH – Revue Roumaine d'Histoire, București

- SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
Sargetia – Sargetia, Acta Musei regionalis Devensis, Deva
SCA – Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SEG – *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden, 1923–
SJ – Saalburg Jahrbuch, Saalburg
SovArch – Sovetskaja Arheologija, Moscova
StCl – Studii Clasice, București
Studia Historica. Historia antigua – Studia Historica. Historia antigua, Universidad de Salamanca
Studia Thracica – Studia Thracica. Institut po trakologiiia. Bulgarskata akademiia na naukite, Sofia
TD – Thraco-Dacica, București
Terra Sebus – Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Tibiscum – Tibiscum. Acta Musei Carasebesiensis, Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș
Tibiscus – Muzeul Banatului, Timișoara
Transylvanian Review – Transylvanian Review, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca
Tyche – Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

